Mozaik zabilježenih prijestupa koji prikazuje društvo 19. stoljeća: *Sramotna knjiga* kao izvor za skrivenu povijest zagrebačkog školstva

Zvjezdana Sikirić Assouline, Melita Vukina, Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i zagrebačka Sramotna knjiga. Zagreb: Školska knjiga; FF Press; Centar za inovativne studije, 2024, 560 str.

Knjiga *Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i zagrebačka Sramotna knjiga* autorica Zvjezdane Sikirić Assouline i Melite Vukine predstavlja iznimno vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji. Riječ je o interdisciplinarno oblikovanoj studiji koja na znanstveno utemeljen, ali pristupačan način obrađuje razvoj pučkog školstva, odgojne i obrazovne prakse te sustav kažnjavanja učenika u Zagrebu tijekom druge polovice 19. stoljeća. Dakle, ova monografija kao pionirski pothvat u hrvatskoj historiografiji školstva kroz mikrohistorijsku analizu donosi svježi uvid u odgojne prakse, školsku svakodnevicu i društvene norme druge polovice 19. stoljeća. Polazeći od autentičnog školskog dokumenta Sramotne knjige, u kojem su gotovo četiri desetljeća bilježeni školski prijestupi i kazne učenika, autorice su uspjele rekonstruirati ne samo disciplinsku praksu, sustav kažnjavanja i razvoj pučkog školstva u dvjema zagrebačkim pučkim školama, već i šire okvire tadašnjega društvenog života.

Jedna od najvećih vrijednosti knjige jest njezina tematska širina i dubina. Autorice su uspjele povezati razvoj školstva s tadašnjim društvenim, kulturnim i pravnim kontekstom. Suvremenu znanstvenu težinu knjizi daju korišteni interpretacijski modeli u čijim okvirima autorice školstvo ne promatraju samo kroz zakonske odredbe, nego i kroz stvarni život u učionicama i odnose među ljudima. Za razliku od većine dosadašnjih istraživanja koja su školstvo promatrala kroz institucije ili nastavni plan, autorice prihvaćajući paradigmu povijesti djetinjstva i mikrohistorije u središte pozornosti stavljaju dijete, odnosno učenika kao punopravnog aktera povijesti. Učenici su prikazani s punim priznanjem njihove individualnosti i društvene ukorijenjenosti: istražuje se njihovo obiteljsko podrijetlo, školski uspjeh, ponašanje i širi socijalni kontekst koji ih oblikuje. Pohvalna je i uravnotežena interpretacija disciplinarnih mjera: autorice jasno ukazuju na pozitivnu namjeru kazni u kontekstu vremena, ne upadajući u anakronistička moralna vrednovanja. Istovremeno pokazuju kako je školska disciplina, unatoč grubosti mjera po današnjim standardima, bila promišljena kao odgojni alat, u skladu s pedagogijom epohe.

Istovremeno, povijest školstva, učiteljstva, odgoja i kažnjavanja prikazana je iz multiperspektivnog pristupa, što omogućava slojevito razumijevanje odnosa učitelja/ica, učenika i roditelja. Posebna vrijednost monografije leži u njezinoj mikrohistorijskoj orijentaciji: fokusiranjem na svakodnevicu učenika u konkretnom školskom okruženju, autorice otvaraju nova pitanja o filozofiji odgoja, školskim politikama, disciplinarnim praksama i društvenim očekivanjima prema djeci. Autorice na temelju pojedinačnih sudbina učenika i učitelja rekonstruiraju širu društvenu dinamiku, čime knjiga značajno doprinosi ne samo povijesti školstva, nego i suvremenim istraživanjima povijesti djetinjstva i društva u Hrvatskoj.

Uključivanje arhivskih, dokumentarnih i literarnih priloga, knjiga postaje i svojevrsna riznica izvora za buduća istraživanja, a osim toga izniman pothvat transkripcije Sramotne knjige značajno obogaćuje dostupnu građu za buduća istraživanja. Ipak još značajniji pot-

hvat napravljen u knjizi je interpretacija izvora kroz povezivanje sa zakonima, pedagoškim idejama vremena i društvenim uvjetima (poput siromaštva i školskih kapaciteta). Koristeći komplementarne izvore poput godišnjih izvješća, školskih matica, zapisnika učiteljskih sjednica i školskih spomenica autorice su provele detaljnu tematsku analizu prijestupa i kazni. Time su omogućile višedimenzionalni uvid u svakodnevicu pučkog školstva, ali i u mentalitetno-pedagoške obrasce tadašnjeg društva. Dokumentarni i literarni prilozi bilo dokumentarno, bilo humoristično, čitatelja uvode u duh vremena, ali svakako i proširuju interpretacijske mogućnosti izvora.

U knjizi je posebno pohvalan kritički pristup atribuciji izvora – umjesto da ga površno pripišu jednoj školi, autorice kroz temeljito arhivsko istraživanje dokazuju da je knjiga u različitim fazama pripadala i Uzornoj glavnoj učioni (Gornji grad) i Donjogradskoj općoj pučkoj školi, što je razriješilo prethodne pogrešne pretpostavke. Ovakav pristup ima dvostruku važnost: metodološku (jer pokazuje kako se pažljivom analizom može doći do novih spoznaja o poznatim izvorima) i interpretativnu (jer omogućuje dublje razumijevanje razlika u školskim politikama, disciplinarnim praksama i društvenim promjenama u Zagrebu druge polovice 19. stoljeća). Iako naglašavaju važnost izvora koji bilježi stvarnu školsku svakodnevicu viđenu očima učitelja/ica i izravno dokumentirajući susrete s učenicima, njihove prijestupe i odgojne mjere, autorice istovremeno ne prestaju propitivati stepenitost i konceptualnost svjedočenja učitelja/ica. Naravno, istraživanje ne ostaje na razini kazni i prijestupa; ono obuhvaća i detaljnu analizu učitelja/ica i samih učenika, uključujući njihovo obiteljsko podrijetlo, društveni status, školski uspjeh i ponašanje izvan škole. Tako knjiga postaje vrijedan prilog ne samo povijesti školstva, nego i povijesti djetinjstva, adolescencije i građanskoga društva u Zagrebu.

Ovo djelo bez dileme pokazuje iznimnu metodološku promišljenost i interdisciplinarni pristup: povezuje historiografsku analizu, mikrohistorijsku metodu, povijest svakodnevice, povijest djetinjstva i društvenu povijest. Knjiga ujedno detaljno proučava pravne temelje školstva, obrazovne zakone, društvene i kulturne okvire odgojnog kažnjavanja, svakodnevicu školskog života te razmatra psihološko-pedagoške aspekte odnosa učitelja, učenika i roditelja. U tom smislu, autorice ne ostaju na razini pukog faktografskog izlaganja, nego na temelju obilja izvora, tj. arhivskih dokumenata, školskih matica, memoarskih zapisa i tadašnje publicistike oblikuju živu sliku školskog i društvenog života u Zagrebu 19. stoljeća. Sramotna knjiga pruža izravan pogled u školsku svakodnevicu i učiteljsko-odgojne strategije, a autorice s pažnjom bilježe pozitivnu namjeru ovih evidencija: težnju učitelja da disciplinarnim mjerama poprave ponašanje djece, u skladu s tadašnjim pedagoškim normama. U tom kontekstu valja pohvaliti dosljednu hermeneutičku osjetljivost autorica: prijestupi i kazne nisu vrednovani današnjim standardima, već su smješteni u odgovarajući povijesni kontekst, uz nužnu distancu i nepristranost.

Bez obzira što je djelo prvenstveno znanstvena monografija, autorice uspijevaju zadržati stil koji je čitljiv i privlačan i široj publici zainteresiranoj za povijest, odgoj i školstvo. Brojni anegdotalni primjeri iz školskog života 19. stoljeća – često duhoviti ili dirljivi – dodatno osnažuju povezanost čitatelja s prikazanim svijetom.

Iako knjiga s pravom zaslužuje brojne pohvale, može se ukazati na nekoliko prijedloga koji bi mogli obogatiti već vrlo vrijednu studiju. Autorice temeljito prate razvoj škola, izgradnju zgrada, promjene u organizaciji nastave i personalne pomake, s nešto većim usmjerenjem na lokalni administrativni razvoj. Ipak, doprinos knjizi svakako bi mogla pružiti malo detaljnija refleksija o tome kako su ti procesi povezani s ključnim društvenim

i političkim promjenama, kao što su urbanizacija, industrijalizacija, rast građanstva ili promjene u shvaćanju djetinjstva i odgoja. Neupitno je da su autorice te kategorije imale na umu, no tekst po ovom pitanju više informira nego što problematizira. Nadalje, knjiga ostavlja prostor za šire komparativne uvide. Dok autorice pružaju dubinsku lokalnu analizu, komparativna dimenzija (osobito usporedba s disciplinarnim praksama u školama drugih dijelova Habsburške Monarhije) ostaje na margini. Uvođenje međunarodnih paralela moglo bi dodatno produbiti zaključke o specifičnostima zagrebačkog konteksta. Imajući u vidu sve što knjiga nudi, ovo svakako ne umanjuje njenu vrijednost, već samo otvara mogućnost za produbljenje tematike i potiče na nova istraživanja.

Konačno, autorice su ovom monografijom otvorile nove puteve razumijevanja hrvatskoga društva 19. stoljeća čime su pokazale koliko mikrohistorijske studije mogu biti snažan instrument za otkrivanje velikih društvenih procesa. Sveukupno, autorice su odlično izbalansirale znanstvenu rigoroznost i čitateljsku pristupačnost. Knjiga zaslužuje preporuku ne samo povjesničarima, nego i nastavnicima, odgojiteljima i svima zainteresiranima za razumijevanje društvenih procesa oblikovanja mladih naraštaja u 19. stoljeću. Znanstvena utemeljenost monografije, bogatstvo izvora, metodološka inovativnost i jasnoća izlaganja čine ju odličnim štivom za široki akademski krug, ali i sve one s interesom za tematiku. Vrijednost ovog djela s aspekta da je istodobno izvor, studija i interpretacija svakako ne samo da interpretira prošlost, nego i poziva na daljnje dijalogiziranje između povijesti, odgoja i suvremenog razumijevanja djetinjstva.

Ema Pašić
Dina Pašić

Institucionalni počeci zaštite kulturne baštine na hrvatskom prostoru i njihov širi kontekst

Franko Ćorić, Vrijeme utemeljitelja. Ustrojstvo i normativi C. kr. Središnjeg povjerenstva za povijesne i umjetničke spomenike te djelovanje u hrvatskim zemljama od 1850. do 1918. godine. Zagreb: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2025, 560 str.

Opsežno izdanje prve suvremene hrvatske sinteze teorije i prakse najranije faze zaštite spomeničke baštine, *Vrijeme utemeljitelja. Ustrojstvo i normativi C. kr. Središnjeg povjerenstva za povijesne i umjetničke spomenike te djelovanje u hrvatskim zemljama od 1850. do 1918. godine*, autora dr. sc. Franka Ćorića, objavljeno je 2025. godine. Rad na svojih 560 stranica iznosi povijest razvoja teorije i prakse konzervatorske struke na prostoru Habsburške Monarhije, odnosno njenog austrijskog dijela nakon 1867. godine, te sukladno tome i u pripadajućim hrvatskim prostorima. Knjiga je tako jasno postavljena u vlastiti povijesni prostor i vrijeme, kronološki prateći događanja unutar konzervatorstva prvo u austrijskim zemljama te zatim u hrvatskim krajevima.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires), Radina Vučetić (Beograd), Christina Lutter (Beč) i Andrej Hozjan (Maribor)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

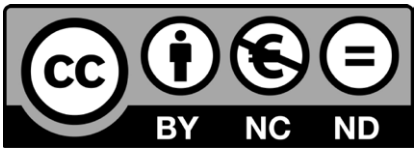
Lektura / Language editors
Katarina Starčević (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.